

Bp Andrzej F. Dziuba*

The Proceedings of the Webinar on Fratelli tutti, 4 March 2021.

Edited by Pierpaolo Donati, Roland Minnerath,
Marcelo Sánchez Sorondo, Stefano Zamagni.

Amministrazione del patrimonio della Sede Apostolica
e Libreria Editrice Vaticana. Città del Vaticano 2021 ss. 199

Nauczanie Kościoła jest wypełnieniem zadania zleconego przez samego Jezusa Chrystusa. Dotyczy ono szeroko pojętego depozytu wiary i moralności. Te podstawowe elementy są konstytutywne dla tożsamości i wierności orędziu ewangelicznemu. Szczególnym wyrazem nauczania kościelnego jest katolicka nauka społeczna. Usamodzieliła się ona jako autonomiczna dyscyplina, choć czasem widzi się w niej teologię moralną społeczną. Niemniej jednak sama problematyka jest wyrazem odpowiedzialności za realizm życia ludzi wiary w świecie, i to w ich wielorakich relacjach ziemskich.

Ważnym dokumentem w tej materii jest promulgowana 3 października 2020 r. encyklika papieża Franciszka *Fratelli tutti* o braterstwie i przyjaźni społecznej. Ta kolejna enuncjacja z zakresu nauki społecznej Kościoła to nie tylko materiał wyrażający nauczanie Magisterium Kościoła, ale także ciekawy materiał badawczy. Warto dodać, że organizatorem interesującego seminarium internetowego była Papieska Akademia Nauk Społecznych, a obecnie, jako szósty tom w serii *Studia Selecta*, ukazują się akta z tego seminarium. Poszczególni prelegenci biorący w nim udział reprezentują różne ośrodki naukowo-badawcze.

Książkę otwiera motto wprowadzające z encykliki *Fratelli tutti* papieża Franciszka (s. 3), spis treści (s. 5-6) i nota koncepcyjna (s. 7-9). Dalej zamieszczono 12 przedłożeń analizujących nauczanie zawarte w encyklice.

Pierwszy tekst abp. Rolanda Minneratha nosi tytuł *Braterstwo jako podstawowa zasada etyki społecznej* (s. 10-18). Autor wskazuje w nim na relacje między *caritas* i braterstwem. Tłumaczy, że społeczne nauczanie Kościoła jest ważną

* Bp Andrzej F. Dziuba – profesor nauk teologicznych biskup pomocniczy łowicki.

inspiracją dla szeroko pojętego nauczania społecznego. Wreszcie stawia pytanie: Braterstwo czy miłość?

Refleksja filozoficzna nad «Fratelli tutti» to tytuł przedłożenia Vittorio Höslego (s. 19-28). Autor prezentuje bazę źródłową encykliki. Ważnym elementem jest analiza moralnego poznania, tak *eksplicite*, jak i częściowego. Wskazuje na dualizm personalnego i instytucjonalnego braterstwa omawianego przez papieża. Ta relacyjność powoduje także napięcia.

Kolejny referat, pt. *«Fratelli tutti» i krytyka kapitalizmu*, zaprezentował Rocco Buttiglione (s. 29-32). Otwiera go pytanie: Czy papież Franciszek jest komunistą? Autor przedstawia potrzebę działań na rzecz wyzwolenia osoby ludzkiej. Uważa, że sam kapitalizm winien być poddawany tak ocenie etycznej, jak i religijnej. Autor kończy kolejnym pytaniem: Czy papież Franciszek jest przeciw kapitalizmowi?

Braterstwo i przyjaźń społeczna jako «Spiritual Heritage» papieża Franciszka ukazał Pedro Morandé (s. 33-37). Podtytuł bliżej precyzuje: *Komentarz do encykliki «Fratelli tutti»*.

Obszerne studium na temat: *Braterstwo wymaga konkretnych form w wygenerowaniu dobrych relacji* przedstawił Pierpaolo Donati (s. 38-75). Po streszczeniu i wprowadzeniu Autor pyta, co oznacza dobre życie. W tym kontekście stara się ukazać stare i nowe wizje ludzkiego szczęścia. Dalej omawia trzy rodzaje moralności dobrego życia. Zatem jaki jest obraz dobrego życia w procesach globalizacyjnych? Autor pisze: „Iść ponad sposobnością logiki «lib/lab»: ku relacyjnej logice”. Podaje także przykłady dotyczące tej propozycji. Następnie wskazuje na moralność społecznych relacji i mówi o relacyjności dobra. W zakończeniu akcentuje braterstwo z punktu widzenia relacji socjologicznych.

«Fratelli tutti». Encyklika o społecznej atomizacji i samotności. Personalistyczna, społeczna i ekonomiczna podległość to dość obszerna analiza Krzysztofa Wieleckiego (s. 76-108). Po streszczeniu i wprowadzeniu Autor wskazuje na ludzką istotę: między egoizmem i podległością. Specyficznym zjawiskiem jest kultura masowa i narcyzm. Autor analizuje relacje między ekonomią, podporządkowaniem i braterstwem. W końcu pyta, czy braterstwo w ekonomii drogo kosztuje?

Rodrigo Guerra López omówił temat: *«Fratelli tutti» i przemiana neopopulizmu* (s. 109-117). To ciernisty scenariusz i konieczność ponownego ustanowienia różnych form koegzystencji. Istotne jest tutaj pytanie o korzenie i próba analizy populizmu i neopopulizmu. Autor wskazuje na dwa terminy: «lud» i «ludowe ruchy». Kończąc, zauważa, że *Fratelli tutti* to pewna próba uniknięcia samobójstwa demokracji.

Żyjąc braterstwem: Czy można dla XXI-wiecznej społeczności wydobyć jakąś lekcję z dominikańskiej tradycji? – to zagadnienie podejmuje dominikanin Helen Alford (s. 118-125). Na tak postawione pytanie Autor ostatecznie daje pozytywną odpowiedź.

Z kolei Gustav Beliz analizuje temat: *Od politycznego niewolnictwa do społecznej przyjaźni* (s. 126-137). Autor wskazuje na pięć nowych form politycznego niewolnictwa: polaryzację, opresję finansową networks, różne formy korupcji, regresywne traktowanie środowiska, technologiczne modele nieświadomie wykluczające z pracy i społecznej sprawiedliwości. Drugi blok to ścieżka przyjaźni. Jest ona postrzegana jako społeczny dialog, wyrażenie solidarności finansowej, pewne i transparentne relacje, integralna ekologia, refleksja nad innowacjami dla wykluczenia. Ostatecznie chodzi o budowanie wspólnotowego projektu.

Ks. prał. Dario E. Viganò analizuje *Zdigitalizowany świat we «Fratelli tutti». Zmiana perspektyw* (s. 138-148). Najpierw podaje ogólne uwagi o Kościele i mediach, odnosząc się do dwóch sposobów uprawiania pedagogiki. Autor przybliżył spojrzenie papieża Franciszka na tzw. zdigitalizowane komunikowanie się.

«Fratelli tutti»: *Łaska Chrystusa jako baza miłości i społecznej przyjaźni* – ten temat podejmuje w dość obszernym studium bp Marcelo Sánchez Sorondo (s. 149-175). Braterstwo i społeczna przyjaźń to baza dla *caritas* albo miłości. Obydwie są oparte na łasce Chrystusa. Autor prezentuje interpretację zasad w oparciu o poglądy Pseudo-Dionizego i Arystotelesa. Dalej przedstawia szczegółowe analizy św. Tomasza z Akwinu. Wskazuje na komunię świętych, błogosławieństwa, praktykę miłosierdzia i obmywanie nóg. Podejmuje jeszcze zagadnienie znaczenia i aktualności *Fratelli tutti*.

W ostatnim studium Stefano Zamagni omawia temat: *Braterstwo jako zasada społecznego porządku. Uwagi o encyklice «Fratelli tutti» papieża Franciszka* (s. 176-192).

Całość książki zamyka końcowa dyskusja (s. 193-199), podczas której Paolo Carozza, z Papieskiej Akademii Nauk Społecznych, zapowiada kolejną debatę wokół tej tematyki w University of Notre Dame, w październiku 2021 r.

Przedstawiona analiza badawcza może być podzielona na trzy wiodące części, które prezentują ekonomiczne, polityczne i kulturowe przemiany w zakresie braterstwa w świecie współczesnym, przeżywającym wielorakie, często wręcz globalne przeobrażenia (s. 9). Oczywiście, płaszczyzny te wzajemnie się przenikają i są uzależnione oraz powiązane, nie tylko skutkowo czy przyczynowo.

Prezentowane opracowanie może być postrzegane jako pewne, raczej dość schematyczne narzędzie w dalszym postępie kształtowania ludzkiego braterstwa w społeczności międzynarodowej i międzyludzkiej. Chodzi o to, aby kategoria ta znalazła należne miejsce we współczesnej przestrzeni publicznej (s. 8). Takie oczekiwania są raczej teoretycznym zabiegiem, bowiem realizm współczesnego świata idzie często zupełnie innymi torami, kieruje się zupełnie innymi zasadami, dlatego trudno mówić o klasycznych wartościach. Nie można tutaj pominąć znakomitego wkładu Jana Pawła II w encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) czy Benedykta XVI w encyklice *Caritatis in veritate* (2009) oraz w innych dokumentach tych wybitnych papieży, dotyczących nauczania społecznego Kościoła.

Trzeba jednak pamiętać, że wskazywany tutaj termin «braterstwo» ma także bardzo negatywne konotacje ideologiczne. Sztandary rewolucji francuskiej na pierwszym miejscu stawiały właśnie *fraternité*. Zresztą bolszewicka rewolucja październikowa w carskiej Rosji także odwoływała się do tych idei. Jednak historia przypomina, co to słowo oznaczało w realnej praktyce życia, tak indywidualnego, jak i społecznego, jakie były jego dramatyczne i krwawe konsekwencje. Zresztą w niektórych zakątkach świata są one nadal żywo obecne w różnego rodzaju ideologiach, nie pomijając także Europy. Niejednokrotnie współczesny liberalizm nie jest daleki od tych dramatycznych idei.

Zauważyć należy, że prezentowana książka nie zawiera oczekiwanych odniesień do idei solidarności czy wręcz do cnoty solidarności (s. 17). Jest to swoiste pominięcie lub zmarginalizowanie znaczącego wycinka nauczania społecznego Jana Pawła II, które jest integralną częścią współczesnego nauczania społecznego Kościoła powszechnego czy wręcz jego uznaną i przyjętą doktryną (*Fratelli tutti*, 114-117). Można zapytać, dlaczego występuje takie właśnie zjawisko swoistej negacji i odejścia czy wręcz odrzucenia tego osiągnięcia rozwijającej się świadomości społecznej Kościoła. Można było oczekiwać większego wykorzystania i twórczego wpisania idei czy cnoty solidarności w kategorii braterstwa i przyjaźni.

W tej samej sferze refleksji interesujące byłoby zestawienie braterstwa i solidarności. Jakie są relacje treściowe, komunikacyjne czy ideowe tych dwóch komponentów nauki społecznej Kościoła? Co je łączy, a co dzieli, a może jednak twórczo wzajemnie ubogaca i inspiruje? Oczywiście, do takich pytań upoważnia bardzo ogólny temat konferencji. Niemniej odbiór tego opracowania pokazuje, jak można wręcz niebezpiecznie zawęzić ciekawe i ważne zagadnie teoretyczne.

Niektóre z publikowanych tekstów mają zamieszczony wykaz literatury, inne tylko przypisy, a jeszcze inne nie mają ani bibliografii, ani przypisów. Szkoda, bo te elementy są cennymi wskazówkami dla ewentualnych dalszych poszukiwań. Na stronie 124 zamieszczono interesującą tabelę.

Prezentowany zbiór może stać się ciekawą propozycją do dalszej refleksji nad encykliką *Fratelli tutti* papieża Franciszka. Trzeba bowiem przyznać, iż po swoistym wstępnym entuzjazmie jej obecność naukowo-badawcza zdecydowanie zmalała. Chyba taką samą opinię można wyrazić o jej obecności w realiach życia codziennego i debacie publicznej. Co oczywiście nie oznacza zaniku treści, jakie dokument niesie czy rozwija, ale to nie musi odnosić się do jej bezpośrednich inspiracji. Samo bowiem szersze zwrócenie uwagi na kategorii braterstwa i przyjaźni jest interesującym poszukiwaniem budzącym nadzieje twórcze.

Dobrze, że książka prezentuje zróżnicowane interpretacje, opinie i stanowiska, dzięki czemu można mówić o pluralizmie spojrzenia na orędzie, jakie proponuje *Fratelli tutti*. Ciągłe jednak wybrzmiewa pytanie o realną i praktyczną wartość powszechnego braterstwa. Wydaje się, że bez bardziej fundamentalnych wartości jego osiągnięcie jest niezwykle trudne, wręcz niemożliwe. W przeciwnym razie

zostaje ono faktycznie w znacznym stopniu tylko teoretycznym oczekiwaniem czy pragnieniem, zapewne pięknym, choćby w kategoriach emocji czy, niestety, często ideologii, nawet antyludzkich i brutalnych.

Szkoda, że na końcu zbioru nie podano choćby krótkich *curriculum vitae* poszczególnych prelegentów. Byłby to ważny element nie tyle czysto informacyjny, co bardziej sytuujący prezentowane poglądy i opinie. Ostatecznie akademickie czy szkolne rozważania nie są wystarczającym instrumentem w budowaniu realnego braterstwa czy przyjaźni społecznej. Samo wyobrażenie świata według tej kategorii nie wystarcza. Pozostaje jednak nadzieja, iż podejmowane działania wydadzą oczekiwane owoce.

Z pewnością pojawi się pytanie: Czy encyklika *Fatelli tutti* papieża Franciszka okaże się pomocna w tym procesie? Odpowiedź na nie pozostaje otwarta, bowiem w tej chwili trudno przewidzieć, na ile spełni ona pokładane w niej nadzieje, przy najmniej takie oczekiwania formuje sam papież Franciszek.